

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นไทยที่พึงประสงค์แก่เยาวชนไทยในบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน” ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก

1.1 ความหมายของจิตสำนึก

จากการศึกษารวบรวมความหมายของคำว่า “จิตสำนึก” มีผู้อธิบายความหมายไว้ ดังนี้

คำว่า Consciousness เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย จะใช้แทนด้วยคำว่า “จิตสำนึก” หรือ “ความสำนึก”

จิตสำนึก หรือความสำนึกในทางจิตวิทยา หมายถึง การมีความระมัดระวัง มีการเตรียมตัว และตื่นตัว (alert) มีความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง (active) หรือการที่มนุษย์มีความรู้สึกตื่นตัว และพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาได้ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม (ชูชัย สมิทธิไกร, 2538: 125)

ในทางสังคมวิทยา Consciousness ความสำนึก ความรู้สึกสำนึกในการกระทำหรือการมีตัวตน หมายถึง การรู้ตัวว่าตนเองมีอยู่ (Self consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (Social or group consciousness) ความสำนึกทางสังคม (Social consciousness) หรือความสำนึกสาธารณะ (Public consciousness) คือการรู้และสำนึกถึงสิ่งที่เป็นส่วนรวมร่วมกัน และผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเดียวกับตน การกำหนดกลุ่มสังคมหรือกลุ่มสาธารณะด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดความสำนึกในกลุ่มต่างชนิดกัน เป็นความสำนึกทางเชื้อชาติ (Racial consciousness) หรือความสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic consciousness) หรือความสำนึกทางชนชั้น (Class consciousness) ฯลฯ ซึ่งมีสาระหลักอย่างเดียวกัน คือ บุคคลมีความรู้สึกคำนึงถึงการมีอยู่ของกลุ่มแต่ละประเภทนั้น และตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มหนึ่งที่เปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นที่มีอยู่ในประเภทเดียวกัน ความตระหนักสำนึกนี้จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสมาชิกของกลุ่มเดียวกัน และต่อกลุ่มอื่นที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2532: 81-82)

ประเวศ วะสี (2543: 4) ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึกไว้ ดังนี้

...สำนึกหรือจิตสำนึก (Consciousness) กำหนดการรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ หากสำนึกแคบ การรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมก็แคบ ถ้าสังคมใหญ่แต่สำนึกเล็กก็จะเกิดความขัดแย้ง ทำให้ไม่สามารถรักษาความเป็นปกติของสังคมไทย การยกระดับสำนึกของคนในชาติจึงควรเป็นแกนกลางของยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ...จิตสำนึกคือส่วนที่ลึกและทรงพลังที่สุด ถ้าจิตสำนึกเปลี่ยน ทุกอย่างก็เปลี่ยน...

เสรี พงศ์พิส (2547:61) กล่าวถึงความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...จิตสำนึก (awareness) ในความหมายทางจิตวิทยา จิตสำนึก หมายถึงการรับรู้ การรู้ตัว รู้สึกตัว เป็นระดับที่รู้สึกตัวดี ในทางจิตวิทยา หมายถึงสถานะที่ตื่นอยู่ รู้ได้ เข้าใจได้ สั่งการได้ เจตนาอันเป็นปัจจุบัน...ในความหมายทางสังคม หมายถึงการรับรู้ในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ต่อสังคม ต่อสิ่งแวดล้อม เป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือศีลธรรม...

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2519: 220) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

...ความสำนึก เป็นผลที่ได้จากการประเมินค่าการเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้จากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น และความสนใจในความแตกต่างของความคิดเห็น ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ระดับความรู้สึก หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสำนึกมีความหมายที่ใกล้เคียงกับความเชื่อมากที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นประสบการณ์ที่มีการรวมตัวกัน และมีความสัมพันธ์กันด้วย ในขณะเดียวกัน ทำหน้าที่ประเมินค่าจิตใจว่าสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญ หากปราศจากความเชื่อแล้ว ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่แต่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมาเลย...

กาญจนา แก้วเทพ (2527: 210) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...คำดังกล่าวมีหลายความหมาย ในทางสาขาจิตวิทยา หมายถึง สถานะรู้ตัวทางจิต เช่น คนรู้สึกตัวอยู่ว่ากำลังกินข้าว กำลังคิดอะไร ส่วนความหมายที่ใช้ในทางการเมืองหรือ

แวดวงมาร์กซิสต์ หมายถึง ภาวะทางจิตที่รู้ตัว หรือรู้ว่าความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนกำลังสอดคล้องกับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นตนเองหรือชนชั้นอื่น...

เทพไท ศรคำรณ (2535: 14) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

...ความสำนึกมีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับความเชื่อ (Beliefs) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้นแสดงว่าเกิดความสำนึกถึงสิ่งนั้นของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว...

นิภา สุขพิทักษ์ (2538: 28) ได้สรุปความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...ความหมายของจิตสำนึกทางจิตวิทยา คือหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายภาวะทางจิตใจของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบด้านความรู้ (cognitive) ความรู้ทางจิตใจ (affective) และพฤติกรรม (behavior) ส่วนจิตสำนึกในความหมายเชิงสังคมศาสตร์จะอธิบายถึงภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็น ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งต่างๆ...

เกษม ดันติผลาชีวะ (2540:1) ได้กล่าวถึงความหมายของ จิตสำนึก ไว้ว่า

...ในทางการแพทย์ มีการตรวจระดับสติสัมปชัญญะ หรือความรู้สึกตัวของคน และแบ่งเป็นระดับต่างๆของความรู้สึกตัว (consciousness) ระดับที่มีความรู้สึกตัวดีเรียกว่า conscious ถ้าไม่รู้สึกตัวเรียกว่า unconscious ส่วนของจิตใจที่เรารับรู้ได้เรียกว่า จิตสำนึก (conscious) ส่วนของจิตใจที่เราไม่รับรู้เรียกว่า จิตไร้สำนึก (unconscious) และส่วนของจิตไร้สำนึก ที่เกือบจะมาอยู่ในจิตสำนึกแล้ว เรียกว่า จิตกึ่งสำนึก (preconscious)...

ไตรรงค์ เฉลียวหงส์(2544: 7) ได้สรุปความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...จิตสำนึกคือ ลักษณะของจิตใจที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ ความคิด และความรู้สึกของ
คนเราต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้น และมีแนวโน้มเชิงทางด้านจิตใจที่ตระหนักหรือมีความ
สนใจ ตั้งใจที่จะเลือกปฏิบัติต่อสิ่งเร้าเหล่านั้นอย่างไร...

ศรินทร์ สืบพันธุ์ (2544: 20) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึก หรือความสำนึก ไว้ว่า

...ความสำนึก เป็นความตระหนัก เป็นความรู้ตัว เป็นความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อสิ่ง
ต่าง ๆ ที่บุคคลประสบในสิ่งแวดล้อมที่อยู่ ดังนั้นความสำนึกหรือความตระหนักจะ
เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้รับการสัมผัสจากสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมเกิดการรับรู้
(perception) แล้วนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด การรับรู้และความสำนึกซึ่งจะ
นำไปสู่ความพร้อมที่จะแสดงการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมต่อไปตามขั้นตอนและ
กระบวนการเกิดความสำนึก...

สุพจน์ ทราชแก้ว (2546: 46) ได้กล่าวถึงความหมายของ จิตสำนึก ไว้ว่า

...เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่างๆ เป็นสภาวะ
จิตใจก่อนการแสดงออกเชิงพฤติกรรม...

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2550) ได้กล่าวถึง ความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...ในจิตวิทยาสมัยนี้ก็มีหลายสาขา หลายสำนัก ซึ่งมีกลุ่มสำคัญที่เขาศึกษาเรื่องจิตนี้
เหมือนกัน เขาแบ่งจิตเป็น จิตสำนึก กับจิตไร้สำนึก จิตสำนึกก็คือจิตที่รู้ตัว ที่พูดสิ่ง
ต่างๆ ทำสิ่งต่างๆ อย่างที่รู้ๆ กันอยู่ เรียกว่า จิตสำนึก แต่จิตอีกส่วนหนึ่ง เป็นจิตไร้สำนึก
ไม่รู้ตัว จิตที่ไร้สำนึกนี้ เป็นจิตส่วนใหญ่ของเรา...

มนัส สุวรรณ (2532 : 11) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึกไว้ว่า มี 4 ประการ คือ

1. รู้จริง/ซาบซึ้ง (appreciation) โดยเน้นการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องที่สนใจ รู้ซึ่งว่าอะไรถูก อะไร
ผิด และอะไรเป็นผลดี/อะไรเป็นผลเสีย
2. มีความรัก/ห่วงหา เน้นในสิ่งที่เข้าใจอย่างทราบซึ่งว่าเป็นสิ่งที่ถูก เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่มี
ประโยชน์ต่อมนุษย์และส่วนรวม
3. มีความวิตก/ห่วงใยว่าจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม

4. ทำจริง/ปฏิบัติจริง ไม่ได้เน้นว่าต้องทำเฉพาะกรณีที่ทำได้หรือเป็นไปได้ ทุกคนมีความสามารถ (capability) ที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น ปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถทำจริงหรือปฏิบัติจริงได้โดยตรงก็สามารถทำจริงปฏิบัติจริงโดยทางอ้อมในรูปแบบต่างๆได้

ลัทธินา วิวัฒนาการ (2545:30) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของจิตสำนึกไว้ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความคิด (cognition) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรู้ หรือเกิดความรับรู้ของจิตสำนึกเป็นหลัก เช่น การรับรู้ (perception) ความทรงจำ (memory) ความมีเหตุผล (reasoning) และการใช้ปัญญา (intellect)

2. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก (affection) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งจะเป็่สิ่งกระตุ้น “ความคิด” อีกต่อหนึ่ง เป็นส่วนของความรู้สึกทางใจ จิตสำนึกที่รวมเอา ความรู้สึกของบุคคลในด้านบวกหรือด้านลบ เป็นต้น

3. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบทางด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิด แนวโน้มในทางปฏิบัติ หรือปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ซึ่งส่วนนี้ต้องอาศัยความเข้าใจหรือ ความคิดรวบยอด (concept) เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน

เค คอฟกา (K. Koffka, 1948: 212) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

ความสำนึก (consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนา ต่าง ๆ สภาวะจิตใจดังกล่าวเกิดจากความรับรู้ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับคำว่า การรู้ตัว (awareness) อันเป็น ผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ (attitude) ความเชื่อ (beliefs) ค่านิยม (values) ความเห็น (opinion) และความสนใจ (interests) ของบุคคล

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom อ้างถึงในวรโร ณ ักคิ, 2530: 9) ได้อธิบายความหมาย ของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

ความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของความรับรู้ทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีลำดับของ องค์ประกอบดังนี้คือ

1. การรู้ (cognition)

2. ความรู้สึกทางจิตใจ (affection)

3. พฤติกรรม (behavior)

เปาโล แฟร์ (Paulo Freire , อ้างถึงในประเสริฐ กิติรัตน์ตระการ,2533: 34-35) ให้ความหมายของคำว่า จิตสำนึกไว้ว่า

จิตสำนึกของมนุษย์ไม่ได้มีความหมายแต่ในเชิงจิตวิทยาเท่านั้น แต่ยังมีความหมายที่ลึกซึ้งในเชิงปรัชญาว่า เป็นความรู้สึกในสิ่งที่เป็นสัจการ สิ่งที่เป็นภาวะที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์

เปาโล แฟร์ ได้แบ่งจิตสำนึกออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (intransitive Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีความเชื่อในเรื่องโชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์และโชคชะตา
2. จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-intransitive Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่ไม่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ จะมีการใช้ความรุนแรงและอารมณ์ในการตัดสินใจหาทางออก
3. จิตสำนึกเปลี่ยนแปลง (Native-transitive Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วงวิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆของสังคม และยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปรากฏการณ์นั้นๆ
4. จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนมีการคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่น และไม่หลีกเลี่ยงภาระหน้าที่ของตนเอง

วอลเลซ และฟิชเชอร์ (Wallace and Fisher, 1993: 4) ได้สรุปความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...จิตสำนึกหมายถึง กระบวนการของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีลำดับขั้นของความ
รู้สึกตัวหลายลักษณะแตกต่างกันไป...

เจมส์ (James, อ้างถึงใน Wallace และ Fisher, 1999: 3) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกไว้ว่า

...จิตสำนึกเป็นการรับรู้ในการกระทำของตน...

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าจิตสำนึก หมายถึง ความรู้สึก ความคิด ความตระหนัก ความซาบซึ้ง ความศรัทธาและเห็นคุณค่าต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล จนนำไปสู่การปฏิบัติ

1.2 กระบวนการเกิดจิตสำนึก

เมธี ปิณฑนานนท์ (2526: 42-48) ได้อธิบายถึงกระบวนการการเกิดจิตสำนึกหรือความสำนึกว่า ความสำนึกจะเกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการดังนี้

กระบวนการเกิดจิตสำนึกหรือความสำนึกมี 5 ลำดับ คือ

1. ความรู้สึก มีความรู้สึกสะอิดสะอูดใจจากสิ่งที่ตนกระทำอยู่หรือเคยมีประสบการณ์เกิดการยั้งคิดในค่านิยมที่ตนมีอยู่

2. ความคิดเห็น แบ่งเป็นหลายประเภท

2.1 ความคิดเห็นอย่างมีระดับ ซึ่งมีอยู่ 7 ระดับด้วยกัน คือ ระดับความจำ การแปลความ การประยุกต์ใช้ การตีความ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินผล

2.2 ความคิดเห็นแบบวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งแยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็นส่วนตัวที่มีอคติ แยกเอาการเลือกที่รักมักที่ชัง และข้อขัดแย้งออกจากสิ่งที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริง รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ การโฆษณาชวนเชื่อ และพฤติกรรมที่ทำตาม ๆ กันมา เป็นต้น

2.3 ความคิดตามหลักตรรกวิทยา ความคิดแบบสร้างสรรค์ ความคิดจากทักษะด้านพุทธิศึกษา เช่น การใช้ภาษา การคำนวณ และการวิจัย เป็นต้น

ส่วนที่เป็นขั้นตอนความคิดเห็นนี้จะปรากฏออกมาเนื่องจากที่เราเกิดความรู้สึกสะอิดสะอูดใจ ซึ่งจะเกิดความรู้สึกและเป็นความคิดเห็นประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือบูรณาการกันก็ได้

3. การติดต่อสื่อสารและถ่ายทอด การติดต่อสื่อสารกันหรือถ่ายทอดกันและกันสามารถทำได้ทั้งโดยคำพูด โดยทางอื่น เช่น การส่งข่าวโดยถ้อยคำที่เขียน การฟัง การถาม การให้ข้อมูล และรับข้อมูลป้อนกลับ การแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง เป็นต้น

4. การเลือกเชื่อและเกิดศรัทธา ขั้นตอนนี้เป็นการพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปจากทางเลือกต่าง ๆ มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งที่ชอบและไม่ชอบ เลือกการกำหนดเป้าหมาย การรวบรวมข้อมูล การ

แก้ปัญหา การวางแผน และการเลือกอย่างอิสระ จากตัวอย่างเรื่องเดียวกัน สำหรับขั้นตอนนี้ เมื่อได้มีการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดกันแล้ว การเห็นพ้องต้องกัน การสนับสนุนกัน การนิยมชมชอบร่วมกัน จะทำให้คนเลือกเชื่อและเกิดศรัทธาในการพึ่งตนเองว่าเป็นสิ่งที่ดีและยึดมั่นไว้อย่างยิ่ง

5. การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ทำตามซ้ำกับที่เคยทำมา หรือจากที่เลือกใหม่ เมื่อมาถึงขั้นตอนนี้ จะเกิดความเชื่อถือนิยามศรัทธาในพฤติกรรม ก็จะพยายามที่จะถ่ายทอดความเชื่อนี้มาเป็นการพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองบ้าง ซึ่งก็จะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ของบุคคลนั้น

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2543: 13-19) กล่าวว่า เมื่อพิจารณาลักษณะของการก่อเกิด “สำนึก” พบว่าสำนึกของคน สำนึกของชุมชน หรือสำนึกของสังคม ล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมมากมาย อาจจำแนกเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในได้ดังนี้

1. สำนึกที่ก่อเกิดจากปัจจัยภายนอก จะเห็นได้ว่ากระบวนการทางสำนึกในคนๆ หนึ่ง มีที่มาจากภาวะแวดล้อมทางสังคม เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน คนทั่วไป ฯลฯ ตลอดจนระดับที่สูงขึ้น เช่น องค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา ฯลฯ
2. สำนึกที่ก่อเกิดจากภายใน หมายถึง การครุ่นคิด ไตร่ตรอง ตรึกตรองของคนแต่ละคนในการพิจารณาตัดสินใจให้คุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจเพื่อขัดเกลาตัวเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง
3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในต่อการก่อเกิดสำนึก การด่วนสรุปว่าปัจจัยภายนอกหรือภายในเพียงอย่างเดียวหนึ่งก็ก่อให้เกิดสำนึกคงไม่ถูกต้องนัก เพราะทุกสรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของคน แล้วกลายเป็นสำนึกไปโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่สำนึกที่เกิดจากภายในเป็นการจงใจ เป็นการเลือกสรร หมายถึงการระลึกตัวเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง แท้จริงแล้วในทุกขณะจิตมีการปรับเปลี่ยน มีการตอบโต้กันระหว่างสิ่งที่มากระทบจากภายนอก และสิ่งที่คิดเองจากภายใน บางครั้งสิ่งที่กระทบจากภายนอกเป็นสิ่งไม่ดี แต่เรามีสำนึกภายในดีจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น เช่น เราเชื่อว่า “ทำดีได้ดี” แต่เมื่อมีคนมาบอกว่า “ทำดีไม่เห็นได้ดี” ก็อาจทำให้ภายในจิตใจเราเกิดการต่อสู้กันเพื่อให้ได้คำตอบว่าสิ่งไหนกันแน่ที่เป็นความถูกต้อง หรือการเชื่อว่าชีวิตที่เรียบง่ายเป็นสิ่งที่ดี แต่ภาวะแวดล้อมล้วนแต่เป็นความฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ หากเป็นคนที่มีความจิตไม่เข้มแข็งพอก็อาจถูกหูดึงไปได้ แต่ถ้าจิตใจเข้มแข็งก็สามารถยึดมั่นอยู่กับการมีชีวิตที่เรียบง่ายได้ และถ้าจะให้เหนือขึ้นไปอีกกว่านั้น ก็คือการประพฤติปฏิบัติดังกล่าวได้ส่งผล มีอิทธิพลต่อคนรอบข้าง และเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติตาม ระหว่างปัจจัยภายในกับ

ภายนอกนั้น เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน ไม่มีต้นไม่มีปลาย ดังนั้นสำนึกภายในจึงมีผลต่อปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายนอกก็มีผลต่อสำนึกภายในด้วยเช่นกัน

กิตติมา สุรสนธิ์ (2529:120) กล่าวถึงกระบวนการสร้างจิตสำนึกไว้ ดังนี้

1.ขั้นการสร้างจิตสำนึก องค์ประกอบที่จะนำมาพิจารณา ได้แก่

1.1 เงื่อนไขในการสร้างจิตสำนึก มีทั้งเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างจิตสำนึกและเงื่อนไขที่ขัดขวางปิดกั้น

1)เงื่อนไขเอื้ออำนวย เรื่องการส่งเสริมความรู้

2)เงื่อนไขที่ปิดกั้น คือ อุปสรรคในการพัฒนาจิตสำนึก

1.2 วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึก ได้แก่ ความทรงจำ ความเคยชิน อารมณ์ความรู้สึก ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

ความคิด ความเข้าใจ (cognition) ได้แก่ ความรอบรู้ของชาวบ้าน ความระมัดระวัง ความไม่ไว้วางใจ การริเริ่ม

อารมณ์ความรู้สึก (affection) ได้แก่ ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งต่างๆ เช่น ความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การกระทำ (conation) ได้แก่ การจัดรูปแบบองค์กรชุมชน การบริหารกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

วัตถุประสงค์เหล่านี้ไม่ได้อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์ แต่มักจะมีหลายๆอย่างปะปนกันอยู่ เมื่อเราต้องการพัฒนาจิตสำนึกใหม่ เราจึงจำเป็นต้องมีการกลั่นกรอง

1.3 ตัวบุคคลหรือนักพัฒนาที่ดำเนินการสร้างจิตสำนึกในกลุ่มประชาชนจะต้องมีคุณสมบัติในการทำงานด้วยการมีความรู้และความเชี่ยวชาญ

2. ขั้นการแพร่กระจายและถ่ายทอดจิตสำนึก ตามปกติการพัฒนาจิตสำนึกเป็นเรื่องนามธรรม จับต้องมองเห็นไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องแสดงตนเองในกิจกรรมที่เราเรียกว่า “ปฏิบัติการอย่างมีจิตสำนึก”...คือการกระทำที่ผู้ปฏิบัติรู้เป้าหมาย ตลอดจนรู้วิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548: 120-121) กล่าวถึงกระบวนการปลูกจิตสำนึกไว้ ดังนี้

...องค์ประกอบของจิตสำนึกที่สำคัญ ได้แก่ ความคิด ซึ่งรวมถึงการรับรู้ ความทรงจำ ความมีเหตุผล และการใช้ปัญญา ส่วนองค์ประกอบของจิตสำนึกที่นอกเหนือจาก ความคิด ได้แก่ ความรู้สึก และการปฏิบัติ ปัจจัยพื้นฐานในการเกิดจิตสำนึก ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการเรียนรู้ของบุคคล สำหรับการสร้างจิตสำนึกนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงเงื่อนไขต่างๆ ซึ่งมีทั้งเงื่อนไขที่เอื้อและปิดกั้นการเกิดจิตสำนึกของ บุคคลส่วนวัตถุดิบในการสร้างจิตสำนึก ได้แก่ ความทรงจำ ความเคยชิน และอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งประกอบด้วยความคิดความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำ

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึกหรือสร้างจิตสำนึก เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและระยะ

เวลา เริ่มตั้งแต่การมีความรู้ ความเข้าใจ และนำไปสู่ขั้นการลงมือปฏิบัติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทย

2.1 ความหมายและลักษณะของความเป็นไทย

ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมความหมายและลักษณะของความเป็นไทยที่นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ ได้กล่าวถึงไว้ มีดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (2521) ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความเป็นไทย ไว้ว่า

...ชาติของเรานั้นมีพื้นแผ่นดินและประชากรอันรวมกันอยู่เป็นส่วนร่างกาย มีศิลปวิทยา มีธรรมเนียมประเพณี มีความเชื่อถือ และความคิดจิตใจที่จะสามัคคีกันอยู่ เป็นปึกแผ่น ซึ่งรวมเรียกว่า “ความเป็นไทย”...

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2516: 7-8) ได้ทรงมีพระดำริเกี่ยวกับความหมายของความเป็นไทยไว้ สรุปได้ดังนี้

สำหรับ “ความเป็นไทย” ที่ทรงเน้นนอกเหนือจากคุณธรรมหรืออุปนิสัยของชนชาติไทย 3 ประการ ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน ความจงรักภักดีในอิสระของชาติ และความฉลาดในการประสานประโยชน์แล้ว ทรงให้ความสำคัญแก่ภาษาไทย อักษรไทย พุทธศาสนา และศิลปะไทย อย่างไรก็ตามมิได้ทรงเน้น “ความเป็นไทยแท้” แต่ทรงแสดงให้เห็นว่า “ความเป็นไทย” เหล่านี้ เป็นผลมาจากความฉลาดในการประสานประโยชน์ คือรับเอาส่วนดีของชาติอื่น ๆ มาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (2526: 11) มีพระดำรัสถึงความหมายของความเป็นไทยไว้ ดังนี้

...เอกลักษณ์ของชาตินั้น นอกจากจะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติและลักษณะไทยว่าแตกต่างจากชาติอื่นแล้ว ยังมีความสำคัญต่อความอยู่รอด ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าของชาติไทยอีกด้วย การที่ประเทศไทยซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ชาติหนึ่งในโลก สามารถดำรงความเป็นอิสระ ปกครองประเทศเป็นปึกแผ่นมากกว่า 700 ปีจนถึงบัดนี้ ก็เนื่องมาจากไทยมีเอกลักษณ์สำคัญ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ชื่อว่า “คุณธรรม 3 ประการของชนชาติไทย” คือ ความรักอิสระเสรี ประการหนึ่ง ความปราศจากวิหิงสา หรือการเบียดเบียนผู้อื่น ประการหนึ่ง และความฉลาดในการประสานประโยชน์ อีกประการหนึ่ง นอกจากเอกลักษณ์สำคัญทั้งสามประการแล้ว เรายังมีเอกลักษณ์สำคัญที่ควรแก่การภาคภูมิใจอีกหลายประการ เช่น ความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ตกทุกข์ได้ยาก ความกตัญญูต่องูที่ต่อผู้มีพระคุณ อันมีบิดามารดา บุพการี ประมุขผู้ปกครอง ตลอดจนประเทศชาติ เป็นอาทิ ความรักความผูกพันอันแน่นแฟ้นของสมาชิกในครอบครัวไทยเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยที่เป็นความภูมิใจของคนไทย...

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2503: 16) ได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นไทยไว้ว่า

...ความเป็นคนไทยส่วนใหญ่นั้นเกิดมาพร้อมกับคนไทย คือมีติดตัวมาแต่กำเนิดโดยสายเลือด ความรู้สึกว่าเป็นคนไทยด้วยกันนั้นเป็นความรู้สึกที่สูงสุด เป็นความรู้สึกที่ทำให้เสียสละต่อกันได้ เพราะเหตุว่าเราถือว่า เราเป็นญาติกัน เป็นคนไทยด้วยกัน...

วีระ อัมพันสุข (2526: 60) ได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นไทยไว้ว่า ความเป็นไทย หมายถึง ผลรวมขององค์ประกอบ 4 อย่างที่แสดงถึงลักษณะเด่นของไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ วัฒนธรรม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างถึงในสุจิตรา สุกนทรทรัพย์, 2540) ได้ให้ความหมาย และจำแนกองค์ประกอบ ที่แสดงออกถึงความเป็นไทยไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. สถาบันที่เป็นองค์คุณแห่งชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. แบบอย่างวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะโครงสร้างทางสังคม ภาษา ศิลปะ จารีตประเพณี และ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม
3. ลักษณะนิสัยประจำชาติ ได้แก่ ความกตัญญู อ่อนน้อม มีน้ำใจ

ธิดา สาระยา (2542: 8) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทยไว้ว่า

...การผสมผสานและแลกเปลี่ยนในเชิงวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน ซึ่งกระทำบน พื้นฐานความคิดที่ว่า วัฒนธรรมนั่นเอง คือ เกณฑ์ที่บ่งบอกถึง “ความเป็นชาติ” อาทิ “ความเป็นไทย” ที่ไม่ใช่ “เชื้อชาติ” หรือ race...

ศรีศักร วัลลิโภดม (อ้างถึงในธิดา สาระยา, 2542: 8) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับ ความเป็นไทย ไว้ว่า

...ผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นคนไทยนั้น เป็นคนไทยที่ตรงไหน ที่เชื้อชาติ หรือที่วัฒนธรรม ถ้า หากเป็นที่เชื้อชาติแล้วเขามีเลือดไทยอยู่ที่เปอร์เซ็นต์ มีเลือดทางจีนอยู่ที่เปอร์เซ็นต์...

สุมิตร ปิติพัฒน์ (2544: 2) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทยไว้ว่า ความเป็น คนไทย พิจารณาจากมิติด้านเชื้อชาติ ภาษา การเมือง และวัฒนธรรม

วีระ อัมพันสุข (2526: 60-61) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นไทยไว้ ดังนี้

...ความเป็นไทย คือ ผลรวมของประชาชนพลเมืองที่มีลักษณะนิสัยใจคอคล้ายคลึงกัน มาตั้งแต่โบราณกาลมารวมหมู่ดินร่นต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคมาด้วยกัน สืบเลือดเนื้อเชื้อใจ เดียวกัน ผูกไมตรีเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนต่างเผ่าพันธุ์ ต่างถิ่นกำเนิดเกิดลูกหลานเหลน

อยู่ร่วมแผ่นดิน มีจิตใจตรงกันเรียกว่าคนไทย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ชาตินั่นเอง ผู้คนที่ประกอบกันเป็นชาติไทยต่างก็นับถือศาสนา เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ มีศูนย์รวมใจคนไทยให้ผูกพันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยบุคคลที่ดำรงตำแหน่งผู้นำสูงสุดสืบทอดมาแต่โบราณกาล ด้วยการยอมรับนับถือเคารพยกย่องของปวงชนชาวไทย และทรงอยู่ในฐานะองค์พระประมุขของประเทศ คือ พระมหากษัตริย์ คนในชาติมีพฤติกรรมเป็นตัวอย่างของกันและกัน และดำเนินชีวิตในแนวเดียวกัน โดยรักษา พื้นฟู ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงผลของความศรัทธาเชื่อถือในคุณค่าของชีวิตในลักษณะอะไรถูกต้องปฏิบัติอะไรผิดพึงเว้นเพื่อให้การกระทำหรือการแสดงออกในอดีตที่ดั่งามดำรงคงอยู่เป็นหลักปฏิบัติเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงกาลปัจจุบัน และมีการสะสม ถ่ายทอด สืบต่อมาถึงอนาคตโดยไม่ขาดตอน คือ วัฒนธรรม ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ วัฒนธรรม จึงแบ่งแยกมิได้...

กรรณิการ์ สัจกุล (2545: 95) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นไทยไว้ว่า

...ความเป็นไทยของชาติไทยจะปรากฏอยู่ในพฤติกรรมทุกอย่างของสังคมไทย นับแต่ลักษณะสังคม ค่านิยม ความเชื่อ สภาพครอบครัว การกินอยู่หลับนอน การแต่งกาย พิธีกรรมในการครองชีวิต และที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นไทยที่ปรากฏในภาษาประจำชาติ...

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2533: 81) ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นไทยไว้ ดังนี้

... คนไทยมีเอกลักษณ์ ของตนเองที่ไม่เหมือนกับแขก จีน ญวน ลาว หรือญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านชาวเอเชียด้วยกัน เอกลักษณ์เช่นนี้เราเรียกง่าย ๆ ว่า “ความเป็นไทย” คนแต่ละชาติมักจะรักและหวงแหนบำรุงรักษา และพัฒนาเอกลักษณ์ของตนไว้ โดยบางครั้งก็ทำไปอย่างรู้สึกตัว คือจงใจทำเช่นนั้น แต่บางทีก็ทำไปอย่างไม่รู้ตัว คือทำไปตามความเคยชิน ไม่ได้ตั้งใจจะให้เป็นการหวงแหนหรือบำรุงรักษาแต่อย่างใด แต่ผลที่ได้ก็เหมือนกันในแง่ที่เป็นการดำรงเอกลักษณ์เหล่านั้นเอาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติ คนไทยเราเองก็เช่นกัน เรารักและหวงแหนความเป็นไทยของเราไม่แพ้คนชาติอื่น เราภูมิใจในความเป็นไทย เราบอกกับคนชาติอื่นว่าเราเป็นคนไทยอย่างเต็มภาคภูมิ เพราะเรามีชาติ และเอกลักษณ์ที่เราภูมิใจเช่นเดียวกับคนชาติอื่น ความเป็นไทยแสดงออกได้หลาย

รูปแบบ เช่น การพูดและเขียนภาษาไทย แต่งกายอย่างไทย อยู่บ้านไทย กินข้าวและอาหารไทย ไปวัดไทย ภาวาทไทย อ่านวรรณคดีไทย กิริยามารยาทความประพฤติ การวางตัวเล่นหัวอย่างไทย ร้องรำทำเพลงไทย หล่อป็น แกะสลักแบบไทย ผู้รับแบบไทย หรือทำมาหากิน จัดการงาน ปกครองบังคับบัญชาคน และความรู้ความคิดแบบไทย เป็นต้น เราอาจจัดหมวดหมู่ความเป็นไทยออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเป็นไทยทางวัตถุ 2) ความเป็นไทยทางการกระทำหรือความประพฤติ และ 3) ความเป็นไทยทางความรู้และความคิด...

จากข้อมูลข้างต้นอาจสรุปได้ว่า ความเป็นไทยหมายถึง เอกลักษณะที่บ่งบอกลักษณะของคนไทยที่ทำให้คนไทยแตกต่างจากชาติอื่นซึ่งครอบคลุมทั้งในเรื่องจิตสำนึก ลักษณะนิสัย และวัฒนธรรมของไทย

2.2 จิตสำนึกความเป็นไทย

จิตสำนึก หรือสำนึกความเป็นไทย หมายถึง ความรู้สึกในความเป็นไทย มีความผูกพัน และภาคภูมิใจในเกียรติภูมิของชาติไทย (ประภาศรี สีหอำไพ, 2539: 15) ชุมชนในชาติอาจมาจากเชื้อชาติต่างกันหรือต่างเผ่าพันธุ์กัน แต่อยู่ร่วมกันมานานจนขึ้นต่อการมีจิตสำนึกกันว่า คนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น คำว่าชาติจึงเน้นที่การมีวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาษา ประวัติศาสตร์ และจิตสำนึกร่วมกัน (ปรีดี พนมยงค์ อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540: 4)

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2526:16) กล่าวถึงจิตสำนึกความเป็นไทย ไว้ว่า

...คนไทยในประเทศอื่นๆ กระผมได้ประสบพบเห็นมา ซึ่งไม่รู้จักว่ามีประเทศไทยและไม่เคยมาเมืองไทยเลย แต่เมื่อได้ไปพบเข้า ก็รู้จักกันว่าเป็นคนไทยด้วยกัน มีความรู้สึกสัมพันธ์กันทางสายเลือด ใช้ศัพท์เรียกกันว่า พี่น้องไทย...

การสร้างจิตสำนึกในความเป็นไทย นอกจากจะทำให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนไทยเองแล้ว ยังอาจส่งเสริมให้ชาวต่างประเทศได้เห็นคุณค่าของความเป็นไทยด้วย

คนไทยจำเป็นต้องช่วยกันสร้างความสำนึกให้เกิดขึ้นในจิตใจของชาวต่างประเทศในด้านดีงามทางวัฒนธรรมให้ได้ ช่วยให้เรามีความสำนึกด้วยตัวของเราเองว่าวัฒนธรรมไทยทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุที่เราได้เห็นนั้น เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แสดงความเป็นไทย ที่คนไทย

ภูมิใจและวางแผนไม่ปรารถนาให้ใครดูหมิ่นดูแคลน ความสำเร็จของการสร้างความสำนึกเช่นนี้ขึ้นอยู่กับคนไทยเราเองเป็นสำคัญ ประการแรกเราต้องไม่ดูถูกวัฒนธรรมของชาติเราเอง ไม่แสดงพฤติกรรมของผู้ไร่วัฒนธรรมไทยเสียเอง ประการที่สองเราแสดงออกให้ปรากฏว่าเรามีวัฒนธรรมทางจิตใจสูงจริง เรารักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมกันอย่างจริงจัง ประการที่สามเราป้องกัน แนะนำและเผยแพร่เอกสารให้ชาวต่างประเทศทราบว่า อะไรเขาทำได้ และอะไรที่ไม่ควรทำเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย (วีระ อัมพันธุ์, 2526: 383)

2.3 ความเป็นไทยที่พึงประสงค์

สำหรับในเรื่องของความเป็นไทยที่พึงประสงค์จากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลพบว่า มิได้มีผู้ใดกล่าวไว้โดยตรง ผู้วิจัยจึงได้พยายามรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทยที่พึงประสงค์ไว้ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความเป็นไทยและค่านิยมที่พึงประสงค์ของคนไทย ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้รวบรวมไว้ในหนังสือ “เสมาพัฒนาคุณธรรมตามพระราชดำรัส เมื่อ พ.ศ.2543 ไว้ดังนี้

1. پاکเพียรอดทน
2. เสริมสร้างคนดี
3. รู้รักสามัคคี
4. มีน้ำใจ
5. ใฝ่ประหัด
6. ซื่อสัตย์สุจริต
7. เศรษฐกิจพอเพียง
8. เรียงร้อยไม่ตรี
9. หวังดีมีเมตตา

สังฆราชปาลเลกัวส์(pallegoie)ซึ่งเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศสยามในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของคนไทยและค่านิยมที่พึงประสงค์ไว้ ดังนี้ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,2548:7)

- 1.อ่อนโยน
- 2.มีมนุษยธรรม
- 3.เอื้อเฟื้อ
- 4.รักความตรงไปตรงมา
- 5.มีความซื่อสัตย์สุจริต

หมอดอคอดด์(Dr.WC.Dodd)มิชชันนารี ชาวอเมริกันที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยามในสมัยรัชกาลที่ 3 เขียนไว้ในหนังสือ “The Thai Race” (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,2548:8)ไว้ว่า ...ชาติไทยเป็นชนชาติที่รับเอาอารยธรรมของชาติอื่นได้อย่างง่ายดาย และทำตนให้เข้ากับชาติอื่นได้ง่ายที่สุด รู้จักการประนีประนอม...

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ(อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2548:9) ได้ทรงกล่าวถึงลักษณะค่านิยมของคนไทยที่พึงประสงค์ไว้ ดังนี้

- 1.มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- 2.หวังดีกับบุคคลอื่น
- 3.อยู่ร่วมกับคนชาติ ศาสนาอื่นได้
- 4.ยอมรับวัฒนธรรมชาติอื่น

จอมพล ป.พิบูลสงคราม (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,2548:11-15)

ได้แถลงนโยบายด้านวัฒนธรรมของรัฐบาล เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2495 ว่า “รัฐบาลจะส่งเสริมงานวัฒนธรรมทั้งในทางคติธรรม เนติธรรม วัฒนธรรม และสหธรรม” ซึ่งได้กำหนดเป็นนโยบายเพื่อเสริมสร้างนิสัยที่พึงประสงค์ของคนไทยไว้ ดังนี้

1. ลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคติธรรม

- (1) ขยันหมั่นเพียร
- (2) ออม ประหยัด
- (3) รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ
- (4) กตัญญูกตเวที
- (5) ขอบอก ให้อภัย ทำผิดรับผิด
- (6) สามัคคี
- (7) ซื่อสัตย์สุจริต และรักษาวาจ
- (8) การเที่ยงตรงต่อเวลา
- (9) รู้จักชาติ เกียรติ วินัย และกล้าหาญ
- (10) รู้จักรับผิดชอบ
- (11) สุภาพอ่อนโยน ไม่หยาบคาย
- (12) ให้ใช้ปัญญาไปในทางที่ถูก
- (13) ความระมัดระวัง คือไม่ประมาท
- (14) ให้รู้จักอดทน หนักเอาเบาสู้

2. ลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ด้านเนติธรรม

- (1) ศึกษาให้รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย

- (2) เคารพต่อกฎหมายของบ้านเมืองในทุกกรณี
- (3) ใช้สิทธิของตนตามกฎหมายโดยความสุจริต และไม่ละเมิด
- (4) พยายามศึกษาให้รู้ถึงกฎหมายต่างๆที่ใช้บังคับเป็นกฎหมายอยู่ในปัจจุบัน
- (5) ใช้กฎหมายโดยสุจริต ไม่พึงใช้กฎหมายในทางที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น
- (6) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนอันชอบธรรมของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย
- (7) ให้คำแนะนำต่อญาติมิตรหรือเพื่อนบ้าน ให้ปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องตามกฎหมาย
- (8) หากมีความผิดเกิดขึ้นแก่ตนเนื่องจากไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย การสารภาพความผิดพึงถือว่า

เป็นหน้าที่ของพลเมืองดี และอาจลดหย่อนผ่อนโทษหนักให้เป็นเบาได้

- (9) การปฏิบัติตามกฎหมายย่อมเป็นเส้นทางเดินที่ปลอดภัยเสมอ

(10) กฎหมายจะมีความศักดิ์สิทธิ์ในการผดุงสันติภาพของบ้านเมืองก็โดยที่ทุกคนถือว่าการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายโดยชอบธรรมและโดยสุจริตย่อมเป็นเกียรติและเป็นหน้าที่ของพลเมืองดี

- (11) เคารพประเพณีที่ดีงาม

3. ลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ด้านวัฒนธรรม

- (1) รู้จักกินดี
- (2) รู้จักอยู่ดี
- (3) รู้จักทำเครื่องใช้ หรือทำงานเล็กๆน้อยๆได้
- (4) ปลูกบ้านให้ถูกสุขลักษณะน่าอยู่น่าอยู่
- (5) รู้จักรักษาความสะอาดบ้านเรือน และเครื่องแต่งตัว รวมทั้งร่างกาย
- (6) รู้จักแต่งกายให้มีระเบียบ ถูกต้องตามกาลเทศะและความนิยม

(7) รู้จักรักษาโบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปวัตถุ ไม่ขีดเขียนหรือทำลาย หรือส่งไปนอกประเทศ

(8) ช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติ เช่น บ้านหลวง ที่ทำการรัฐบาล โรงเรียน สายโทรเลข โทรศัพท์ ทางรถไฟ และถนนหนทาง เป็นต้น

(9) รู้จักสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเอง

(10) รู้จักสร้างความเจริญทางวัตถุให้แก่ตนและประเทศชาติ

(11) พยายามประกอบงานอาชีพ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ อันจักเป็นเหตุยกฐานะความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น

4.ลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ด้านสทธรรม

(1) มารยาทในการเป็นแขกไปหาผู้อื่น

(2) มารยาทในการเป็นเจ้าของบ้านต้อนรับแขก

(3) มารยาทในโต๊ะอาหาร

(4) การใช้บัตรชื่อ

(5) การไปในงานมงคลและงานศพ

(6) มารยาทในการโต้ตอบจดหมาย

(7) มารยาทในการเดินทาง การโดยสารเครื่องบิน เรือโดยสาร และรถประจำทาง

(8) มารยาทในการขับรถ เดินถนน

(9) รู้จักแสดงความเคารพต่อสถานที่และสิ่งแทนซึ่งควรเคารพ ทั้งของชาติตนและของคนอื่น ไม่

แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยามขนบธรรมเนียมและสิ่งเคารพของคนอื่น

(10) พยายามทำตนให้เข้าไหนเข้าได้ รู้จักกาลเทศะ

ในบทเพลง “หน้าที่เด็ก” (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2548:16) มีรายละเอียดเกี่ยวกับหน้าที่และค่านิยมที่พึงประสงค์ของเด็กไทย ดังนี้

1. นับถือศาสนา
2. รักษาธรรมเนียมมั่น
3. เชื่อพ่อแม่ ครูอาจารย์
4. วาจาต้องสุภาพอ่อนหวาน
5. ยึดมั่นกตัญญู
6. เป็นผู้รู้รักการงาน
7. ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ มานะบากบั่น ไม่เกียจไม่คร้าน
8. รู้จักออมประหยัด
9. ซื่อสัตย์ตลอดกาล น้ำใจนักกีฬา กล้าหาญ ให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา
10. ทำตนให้เป็นประโยชน์ รู้บาปบุญคุณโทษ สมบัติชาติต้องรักษา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติ, 2548:19-21) ได้จัดทำโครงการค่านิยมเพื่อชีวิตของสังคมไทย เมื่อปี พ.ศ. 2523 รวบรวมเอกสารค่านิยมจากแหล่งต่างๆ และเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาประชุมหารือ จนสามารถกำหนดค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทยไว้ ดังนี้

1. การประหยัดและประมาณตน
2. การรักความจริงและกล้ากระทำเพื่อความเป็นจริง
3. ความมุ่งมั่นทำงานเพื่องาน โดยตระหนักว่างานคือชีวิต

4.การเคารพตนเอง พึ่งตนเอง และไม่ยอมท้อต่อปัญหาชีวิต

5.การใฝ่หาความรู้และใช้สติปัญญา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

6.การตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตที่สงบสุข

7.ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน เคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น

8.ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคม โดยกระทำให้ตนให้เป็นประโยชน์กับหมู่คณะ และ

ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

9.การตระหนักในสำคัญของการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี รู้แพ้รู้ชนะ รู้ภัย

10.การเห็นความสำคัญของครอบครัวในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเยาวชนและ

สังคม

11.ความมุ่งมั่นที่จะช่วยกันรักษาและเสริมสร้างความเป็นธรรม เสรีภาพ และภราดรภาพใน

สังคม

12.การตระหนักในสำคัญของการพัฒนาชีวิตและสังคมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ คุณธรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

13.การรักษาความเป็นเอกราชของชาติไทย ภูมิใจความเป็นไทย รักไทย นิยมไทย ยินดี เสียสละ

เพื่อชาติแม้ด้วยชีวิต

14.การยึดมั่นในศาสนาธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิต

15.การยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย

16.การเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข เป็นมิ่งขวัญ และเป็นศูนย์รวมใจของคน

ในชาติ

17.การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผน โดยเคร่งครัด
เพื่อความสงบสุขของสังคม

18.การช่วยรักษา หวงแหนสาธารณสมบัติและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

19.การปลูกฝังสุนิษย์ และรักษาส่งเสริมสุขภาพพลานามัยของตน ครอบครัว และชุมชน

20.การยกย่อง สรรเสริญผู้กระทำความดี ต่อต้านการกระทำความชั่ว

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

,2548:24)มีประกาศเรื่อง ค่านิยมพื้นฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2525 สรุปค่านิยมที่พึงประสงค์ได้ ดังนี้

1.การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ

2.การประหยัดและออม

3.การมีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย

4.การปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา

5.การรักษา ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ม.ร.ว.จักรกร จิตรพงศ์ อดีตปลัดกระทรวงวัฒนธรรม(2547) กล่าวถึงค่านิยมที่พึงประสงค์ของ
เด็กไทยไว้ ดังนี้

1.เด็กไทยในอนาคตควรรู้โลกและทันโลกในยุคของ Globalization

2.เด็กไทยในอนาคตจะต้องรู้รอบ(รู้ลึกและกว้าง) โดยถือองค์รวมเป็นหลัก เช่น หลักธรรมของ

พระพุทธศาสนา

3.เด็กไทยต้องเก่งภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 2 ภาษา

4.ต้องมีมิติแห่งความเอื้ออาทรตามแบบอย่างคนไทย 2 ประการ คือ จิตใจที่โอบอ้อมอารี และมี

ความกตัญญูรู้คุณ

5.เด็กไทยต้องมีความเชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี เพื่อประกอบการเรียน การดำเนิน

ชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสาร และการประกอบอาชีพ

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,2548:27-28)ได้

นำเสนอรายละเอียดลักษณะสำนึกไทยที่พึงประสงค์ไว้ ดังนี้

1.ลักษณะของสำนึกไทยที่พึงปรารถนา

1.1 สัจคดี

1.2 สัจคมที่เน้นสันติสุข

1.3 สัจคมที่ตกลงร่วมกัน

2.รูปธรรมของสำนึกไทยที่พึงปรารถนา

2.1 ส่งเสริมให้มีเวทีสร้างสำนึกที่พึงปรารถนา

2.2 สำนึกที่พึงปรารถนาในมิติของศาสนา

2.3 เครือข่ายสำนึกที่พึงปรารถนา

3.กลไกและกระบวนการสร้างสำนึกที่พึงปรารถนา

3.1 บทบาทของผู้นำและประชาชน

3.2 การสื่อสารด้านสำนึกต้องรวมศูนย์

3.3 กระบวนการศึกษาเรียนรู้ สร้างสำนึกชาติ

4.ตัวอย่างการสร้างสำนึกของระบบราชการ ซึ่งธนาคารออมสินใช้เป็นหลักในการกำกับดูแล

กิจการที่ดี(Good Governance)

4.1 ความสุจริตโปร่งใส

4.2 ความถูกต้องดีงาม

4.3 ความเสมอภาค ยุติธรรม

4.4 ความมีคุณภาพ ประสิทธิภาพ

4.5 ความรับผิดชอบ

4.6 การร่วมคิดร่วมทำ

4.7 ความมีเมตตา ไม่ตรี

องค์การสหประชาชาติ (United Nation) ในส่วนของ Unesco (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2548:25) ได้มีส่วนร่วมในการยุดิความรุนแรงและสร้างสันติวัฒนธรรมให้เกิด โดยได้ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสันติวัฒนธรรม(Declaration on a Culture of Peace) ซึ่งสามารถสรุปในลักษณะคำนิยามที่พึงประสงค์ได้ ดังนี้

- 1.เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- 2.การยอมรับความแตกต่างหลากหลายของเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา
- 3.ความเสมอภาค

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(2548:32-38) ได้มีการรวบรวม ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะนิสัย และคำนิยามที่พึงประสงค์ของคนไทย โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1.คำนิยามเกี่ยวกับตนเอง

- (1) พากเพียรอดทน
- (2) ใฝ่ประหยัด
- (3) ซื่อสัตย์สุจริต

- (4) เศรษฐกิจพอเพียง
- (5) สุภาพเรียบร้อย
- (6) ร่าเริงแจ่มใส
- (7) นับถือผู้อาวุโส เคารพพ่อแม่
- (8) รักความตรงไปตรงมา
- (9) รักอิสระ
- (10) ห่วงดีกับบุคคลอื่น
- (11) รักความจริงและกล้ากระทำเพื่อความเป็นจริง
- (12) มุ่งมั่นทำงานเพื่องาน โดยตระหนักว่างานคือชีวิต
- (13) เคารพตนเอง
- (14) ใฝ่หาความรู้และใช้สติปัญญาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต
- (15) รับผิดชอบในหน้าที่ของตน เคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น
- (16) เห็นความสำคัญของครอบครัวในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเยาวชนและ

สังคม

- (17) ตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาชีวิตและสังคมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ คุณธรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

- (18) ปลูกฝังสุขนิสัย และรักษาส่งเสริมสุขภาพพลานามัยของตน ครอบครัว และชุมชน
- (19) พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
- (20) ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา

- (21) กตัญญูกตเวที
- (22) ขอรัก ให้รัก ทำผิด รับผิด
- (23) เทียงตรงต่อเวลา
- (24) ใช้ปัญญาไปในทางที่ถูก
- (25) มีความระมัดระวัง คือไม่ประมาท
- (26) ให้รู้จักอดทน หนักเอาเบาสู้
- (27) รู้จักกินดี
- (28) รู้จักอยู่ดี
- (29) รู้จักทำเครื่องใช้หรือทำงานเล็กๆน้อยๆได้
- (30) ปลุกบ้านให้ถูกสุขลักษณะ น่าดูน่าอยู่
- (31) รู้จักรักษาความสะอาดบ้านเรือนและเครื่องแต่งตัว รวมทั้งร่างกาย
- (32) รู้จักแต่งกายให้มีระเบียบ ถูกต้องตามกาลเทศะและความนิยม
- (33) รู้จักสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเอง
- (34) รู้จักสร้างบุญทางวัตถุให้แก่ตนและประเทศชาติ
- (35) รู้โลกและทันโลกในยุคของ Globalization
- (36) รู้รอบ(รู้ลึกและกว้าง)โดยถือองค์รวมเป็นหลัก เช่น หลักธรรมของพระพุทธศาสนา
- (37) เก่งภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 2 ภาษา
- (38) มีความเชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี เพื่อประกอบการเรียน การทำงาน การดำเนินชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสาร และการประกอบอาชีพ

2.ค่านิยมเกี่ยวกับสังคม

- (1) เสริมสร้างคนดี
- (2) รู้รักสามัคคี
- (3) มีน้ำใจ
- (4) เรียงร้อยไมตรี
- (5) หวังดีมีเมตตา
- (6) มีมนุษยธรรม
- (7) เอื้อเฟื้อ
- (8) รู้จักการประนีประนอม
- (9) อยู่ร่วมกับคนชาติ ศาสนาอื่นได้
- (10) ยอมรับวัฒนธรรมชาติอื่น
- (11) ตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตที่สงบสุข
- (12) รับผิดชอบในหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคม โดยกระทำตนให้เป็นประโยชน์กับหมู่คณะ และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
- (13) ตระหนักในความสำคัญของการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย
- (14) มุ่งมั่นที่จะช่วยกันรักษาและเสริมสร้างความเป็นธรรม เสรีภาพ และภราดรภาพในสังคม
- (15) ช่วยรักษา หวงแหนสาธารณสมบัติและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
- (16) ยกย่อง สรรเสริญผู้กระทำความดี ต่อต้านการกระทำความชั่ว
- (17) รักษาความยุติธรรม
- (18) รักธรรมชาติ
- (19) ทำงานเป็นกลุ่ม

- (20) ปฏิบัติงานโดยยึดหลักความสงบสุข
 - (21) รักษาวัฒนธรรม
 - (22) รู้จักรักษาโบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปวัตถุ ไม่ขีดเขียนหรือทำลายหรือส่งไปนอกประเทศ
 - (23) รักษาสาธารณสมบัติ เช่น บ้านหลวง ที่ทำการรัฐบาล โรงเรียน สายโทรเลข โทรศัพท์ ทางรถไฟ และถนนหนทาง เป็นต้น
 - (24) มีมารยาทในการเป็นแขกไปหาผู้อื่น
 - (25) มีมารยาทในการเป็นเจ้าของบ้านต้อนรับแขก
 - (26) มีมารยาทในโต๊ะอาหาร
 - (27) การใช้บัตรชื่อ
 - (28) มีมารยาทการไปในงานมงคลและงานศพ
 - (29) มีมารยาทในการโต้ตอบจดหมาย
 - (30) มีมารยาทในการเดินทาง การโดยสารเครื่องบิน เรือโดยสาร และรถประจำทาง
 - (31) มีมารยาทในการขับรถ เดินถนน
 - (32) รู้จักแสดงความเคารพต่อสถานที่และสิ่งแทนซึ่งควรเคารพ ทั้งของชาติตนและของคนอื่น ไม่แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยามขนบธรรมเนียมและสิ่งเคารพของคนอื่น พยายามทำตนให้เข้าไหนเข้าได้ รู้จักกาลเทศะ
 - (33) เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
 - (34) ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา
 - (35) มีความเสมอภาค
3. ค่านิยมเกี่ยวกับสถาบันที่เป็นองค์คุณของชาติ (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์)

(1) รักษาความเป็นเอกราชของชาติไทย ภูมิใจความเป็นไทย รักไทย นิยมไทย ยินดี เสียสละ เพื่อชาติแม้ด้วยชีวิต

(2) ยึดมั่นในศาสนาธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิต

(3) เทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข เป็นมิ่งขวัญ และเป็นศูนย์รวมใจของคนในชาติ

(4) มีความภูมิใจในความเป็นไทย

(5) รักษาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

4.ค่านิยมเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

(1) ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย

(2) บุคคลผู้ปฏิบัติตามประชาธิปไตย

(3) รับฟังความคิดเห็นของกันและกัน และเคารพในมติของเสียงส่วนมาก

(4) ส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ

(5) เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผน โดยเคร่งครัด เพื่อความสงบสุขของสังคม

(6) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย

(7) ใช้สิทธิของตนตามกฎหมายโดยความสุจริต และไม่ละเมิด

(8) ใช้กฎหมายโดยสุจริต ไม่พึงใช้กฎหมายในทางที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

(9) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนอันชอบธรรมของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย

(10) ให้คำแนะนำต่อญาติมิตรหรือเพื่อนบ้าน ให้ปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องตามกฎหมาย

(11) หากมีความผิดเกิดขึ้นแก่ตนเนื่องจากไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย การสารภาพความผิดพึงถือว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองดี และอาจลดหย่อนผ่อนโทษหนักให้เป็นเบาได้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

มาตรฐานการศึกษาของชาติ กำหนดว่า

การศึกษาต้องนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยมีตัวบ่งชี้ 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- (1) มีกำลังกายกำลังใจที่สมบูรณ์ คนไทยส่วนใหญ่มีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีพัฒนาการด้านร่างกาย สมองและสติปัญญา และด้านจิตใจ เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
- (2) มีความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมคนไทยส่วนใหญ่ได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพของตนเอง คนไทยส่วนใหญ่มีงานทำ และนำความรู้ไปใช้ในการสร้างงาน และสร้างประโยชน์ให้สังคม ชุมชนหรือสังคมส่วนใหญ่มีการใช้หรือสร้างภูมิปัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (3) มีทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว คนไทยส่วนใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก และปรับตัวได้
- (4) มีทักษะทางสังคม คนไทยส่วนใหญ่มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
- (5) มีคุณธรรมและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก คนไทยส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วชิสุจริต และเมโนสุจริต

สุวิมล ว่องวานิช และนางลักขณ์ วิรัชชัย (2543) ได้ศึกษาปัจจัยและกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัย พบว่าคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากการวิเคราะห์ของไกรยุทธ ธีรตยาสินนท์ ที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้มี 4 ชุด ผลการวิเคราะห์สรุปได้ ดังนี้

คุณธรรมชุดที่ 1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน ได้แก่

1.1 ความขยันหมั่นเพียร

1.2 ความอดทน

1.3 ความสามารถพึ่งตนเอง

1.4 การมีวินัย

คุณธรรมชุดที่ 2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง ได้แก่

2.1 ฉันทะ

2.2 ศรัทธา

2.3 ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่

2.4 ความกตัญญู

คุณธรรมชุดที่ 3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง

3.1 ความมีสติและรอบครอบ

3.2 ความตั้งใจให้ดี

คุณธรรมชุดที่ 4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน

4.1 ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน

4.2 ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และความอะลุ่มอล่วย ถ้อยที

ถ้อยอาศัยกัน

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

การพัฒนาคุณลักษณะของคนในสังคมต้องเริ่มจากการปลูกฝังและพัฒนาตั้งแต่วัยเยาว์ คุณลักษณะศึกษาเป็นกระบวนการที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดกลาและอบรมบ่มนิสัยของเด็กและเยาวชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนไทยประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมดำรง

เบอร์โควิทซ์ (Berkowitz,2006) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้
ดังนี้

“คุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไม่ควรใช้การเพิ่มโปรแกรม
หรือกิจกรรมเข้าไปในโรงเรียน หากแต่ควรแปรเปลี่ยนวัฒนธรรมของโรงเรียนและ
การดำเนินชีวิต”

มูลนิธิโจเซฟิน (Josephine Institute of Ethics, Michigan University Extension ,2005) ได้เสนอ
แนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็กและเยาวชน โดยมีชุดกิจกรรมที่เรียกว่า
“Character Counts” มีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ ที่มุ่งสร้างเสริมให้เกิดกับผู้เรียน ได้แก่ ความซื่อสัตย์
ความเคารพผู้อื่น ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม และความเป็นพลเมืองที่ดี

กอลาร์ (Gholar,2006) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กผ่านการ
จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็ก โดยจัดเป็นศูนย์คุณลักษณะศึกษา เพื่อการศึกษาและสร้างกิจกรรมต่างๆ
ที่พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน นอกจากนั้นยังเน้นการเสริมสร้างการยอมรับตนเอง
(self-esteem) ให้แก่เด็ก แนวคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมทั้งทางสติปัญญา
(cognitive area) ในด้านความรู้ความเข้าใจในคุณลักษณะที่ดี ตลอดจนการพัฒนาด้านจิตใจ (affective area)
ของผู้เรียน ซึ่งจะส่งผลต่อการประพฤติการปฏิบัติตนของเด็ก แนวทางนี้หมายรวมถึงการบูรณาการการสอน
และการสอดแทรกเรื่องคุณลักษณะที่ดีในการสอนวิชาต่างๆ ให้กับเด็กด้วย

ไรอัน (Ryan,2002) เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึง
ประสงค์ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้

1.การยกตัวอย่างและปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (Example) แนวทางการยกตัวอย่างของการ
ประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนเพื่อยกตัวอย่าง
พฤติกรรมที่ดีและไม่ดี พร้อมผลของการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจ รวมถึงการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
ของครูเพื่อให้นักเรียนเห็นด้วย การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีถือเป็นการยกตัวอย่างที่ดีที่สุด

2.การใช้เหตุผล (Explanation) ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของ

ผู้เรียน จากเดิมที่ควบคุมความประพฤติโดยเน้นการท่องกฎแล้วปฏิบัติตามกฎโดยขาดเหตุผลมาเป็นการใช้ เหตุและผลในการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์หรือสนทนาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีและไม่ดี พร้อมอธิบายเหตุผลประกอบเพื่อสร้างความตระหนักและการปรับพฤติกรรมอันสะท้อนถึง คุณลักษณะของเด็กออกมา

3.การเชิญชวนให้ทำความดี (Exhortation) คือการชี้แนะเชิญชวน โดยใช้การเสริมแรง ทางบวกควบคู่กับการพัฒนาความกล้าหาญเชิงจริยธรรม (moral courage development) ความกล้าหาญเชิง จริยธรรมเป็นความกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่อายหรือกลัวที่จะทำในสิ่งที่ควร เช่น ความกล้าที่จะลุกให้ คนชรา นั่งบนรถประจำทางโดยไม่อายผู้โดยสารคนอื่น หรือการแจ้งให้ครูผู้คุมสอบทราบเมื่อเห็นเพื่อนลอก ข้อสอบกัน ซึ่งจะช่วยให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องมากขึ้น โดยแนวทางที่ควรปฏิบัติ คือ การพัฒนาความกล้าหาญเชิงจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็ก จากเรื่องเล็กๆ ไปสู่เรื่องใหญ่ๆที่มีความสำคัญเพิ่ม มากขึ้น

4.การจัดสิ่งแวดล้อมเชิงคุณธรรม (Ethos or Ethical Environment) การจัดสภาพแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ไม่มีสิ่งยั่วยุให้ไปในทางเสื่อม โดยเฉพาะในห้องเรียนซึ่งเป็น สังคมย่อยเล็กๆที่นักเรียนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ครูสามารถจำลองสังคมใหญ่ภายในห้องเรียนได้ สร้างบรรยากาศเชิงคุณธรรม เช่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การตรงต่อเวลา ความยุติธรรมในการให้ คะแนน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งผลดีต่อพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนเมื่อก้าวพ้นจากห้องเรียนไปสู่ สังคมภายนอก

5.การจัดประสบการณ์ (Experience) การเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสสังคมภายนอกอย่าง จริงจังนอกโรงเรียนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้และซึมซับแนวคิดในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างพึงประสงค์ เช่น การไปทำกิจกรรมที่บ้านพักคนชรา ทำให้เด็กรู้จักให้ รู้จักความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา การเยี่ยม เรือนจำ ทำให้เกรงกลัวในการทำผิด การร่วมกิจกรรมของมูลนิธิต่างๆเป็นการพัฒนาจิตสาธารณะ (service mind) ของเด็ก รู้จักการเสียสละ กิจกรรมต่างๆที่ยกตัวอย่างมาเป็นการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆของ เด็กจากประสบการณ์จริง

6.การคาดหวังความเป็นเลิศ (Expectations of Excellence) การวางเป้าหมายของตนเองของ เด็ก เป็นเสมือนการกำหนดหลักชัยในการพัฒนาคุณลักษณะของตนเองให้ดียิ่งๆขึ้นไป

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ความเป็นไทยที่พึงประสงค์โดยทั่วไปหมายถึง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยที่เป็นลักษณะประจำชาติที่สะท้อนลักษณะนิสัย และวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของคนไทย

3. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีคุณค่าวิทยา

3.1 ความหมายของคุณค่า

ทฤษฎีคุณค่าวิทยา (Axiology) หรือทฤษฎีคุณค่าเป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องธรรมชาติของคุณค่า อุดมคติ ในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งความซาบซึ้งในเรื่องคุณค่านั้นเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ มนุษย์เท่านั้นที่สามารถเข้าใจได้ (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2534:68)

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า “value” อันหมายถึง “สิ่งที่พึงปรารถนา” (the desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น” (the preferred) และ “สิ่งดีงาม หรือคุณความดี” (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (ideals) ของสิ่งหรือการกระทำนั้น ๆ อันเป็นมโนคติของคนส่วนใหญ่เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากแทบทุกคนปรารถนา (วิทย์ วิศทเวทย์, 2532: 3)

3.2 ประเภทของคุณค่า

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2534: 68) ได้แบ่งประเภทของคุณค่าไว้ ดังนี้

คุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างนี้

1. คุณค่านอกตัว (extrinsic value) หมายถึง สิ่งหรือการกระทำนั้น ๆ เป็นเพียงวิถี (means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่จุดหมายสุดท้าย

2. คุณค่าในตัว (intrinsic value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย (end) คือ เป้าหมายของสิ่ง หรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีอุดมคติในตัวเองเป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย

คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมีด้านเดียวหรือหลายด้าน เช่น คุณค่าของวัตถุหรือสสาร อาจแบ่งเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสุนทรียภาพ ส่วนคุณค่าของความคิด อาจแบ่งออกเป็นคุณค่าทางเหตุผลและคุณค่าทางปัญญา แต่คุณค่าด้านความประพฤติ มีประการเดียว คือ คุณค่าทางจริยะเท่านั้น

คุณค่าหรือคุณวิทยา (axiology) แบ่งได้เป็น 2 สาขา(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525: 227) คือ

1. จริยศาสตร์ (ethics)
2. สุนทรียศาสตร์ (aesthetics)

จริยศาสตร์ (ethics)

พระเมธีธรรมาภรณ์ (2544: 94-95) ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า

คำว่า Ethics ใช้กัน 2 ความหมาย ความหมายแรก Ethics หมายถึง ประมวลกฎหมายที่กลุ่มชนหรือสังคมหนึ่งๆยอมรับเป็นแนวควบคุมความประพฤติเพื่อแยกแยะให้เห็นว่าอะไรควรหรือไปกันได้กับบรรลุดุคประสงค์ของกลุ่ม ความหมายที่สองของ Ethics เป็นความหมายที่ใช้ในภาษานักปรัชญา และ Ethics ในความหมายนี้แหละที่แปลเป็นไทยว่า จริยศาสตร์...

จริยศาสตร์ในฐานะที่เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา ศึกษาเรื่องคุณค่าแห่งความประพฤติและคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ จริยศาสตร์พยายามตอบคำถามที่ว่า ความดี ความชั่ว ถูกผิด คืออะไร มีมาตรฐานอะไรหรือไม่ที่จะวัดหรือตัดสินว่า การกระทำหรือความประพฤติดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ชีวิตที่ดีนั้นเป็นอย่างไร อะไรคือความดีสูงสุดของมนุษย์

กิริติ บุญเจือ (2538: 3) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติดี

ความประพฤติ (conduct) ในทางจริยศาสตร์แตกต่างกว่าคำว่าพฤติกรรม (behavior) ความประพฤติจะเป็นพฤติกรรมที่ผู้กระทำมีโอกาเลือกการกระทำของตนเอง เป็นการตัดสินใจโดยเสรี ถ้าความประพฤตินั้นมีมโนธรรมเข้าแทรก จะเป็นความประพฤติดี

มโนธรรม (conscience) หมายถึง ความสำนึกผิดชั่ว ในการที่จะต้องตัดสินใจเลือก วิถีทางเฉพาะหน้า

บุญมี แท่นแก้ว (2539 : 1-2) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางการประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความประพฤติที่เป็นมาตรฐาน และทฤษฎีที่เกี่ยวกับความ

ประพจน์ โดยเริ่มศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว การแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นคุณค่าที่ควรสร้างขึ้น การประพจน์อย่างไรจึงเป็นการประพจน์ที่ดี มีความหมายสำหรับชีวิต

น้อย พงษ์สนธิ (2527: 20) แบ่งขอบข่ายของจริยศาสตร์ ไว้ดังนี้

1. สำนักทางจริยธรรมของมนุษย์ (moral consciousness) ครอบคลุมเรื่องความถูกต้อง (rightness) ความผิด (wrongness) มโนธรรม (conscience) พันธะทางศีลธรรม (moral obligations) สิทธิและหน้าที่ (right and duty) มาตรฐานที่ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคุณค่าของพฤติกรรม (moral standards) ความเจริญก้าวหน้าทางจริยธรรม เป็นต้น

2. จริยทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดอันเป็นจริยปรัชญาของนักปรัชญาต่าง ๆ

3. การวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล สังคม และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ และสิ่งที่ควรจะเป็น

ความนึกคิดทางจริยธรรม สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ

1. จริยธรรมระดับประเพณี ในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ประเพณี ธรรมเนียม และพฤติกรรมของกลุ่ม จึงมีอิทธิพลต่อสำนึกด้านจริยธรรมของสมาชิกแต่ละคน ธรรมเนียมและพฤติกรรมทั้งหลายจะหล่อหลอมความนึกคิดของสมาชิกแต่ละคนอย่างไม่รู้ตัว ประเพณีจึงเป็นแกนกลางของจริยธรรม ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร อยู่ที่ประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมาจริยธรรมระดับประเพณีเป็นจริยธรรมเฉพาะกลุ่ม ผู้นำในทางจริยธรรม ได้แก่ คนเฒ่าคนชรา พระ หรือหัวหน้ากลุ่ม ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม

2. จริยธรรมระดับมโนธรรม จริยธรรมระดับนี้เป็น reflective morality คือ การที่บุคคลจะทำดี ละเว้นความชั่ว เกิดจากภายในจิตใจของเขาเอง ไม่ใช่เกิดจากอำนาจภายนอก เช่น ประเพณี กฎหมาย หรือคำสั่งรณรงค์ แต่เป็นการเลือกอิสระ (free choice) ของแต่ละบุคคลเป็นความเห็นดีเห็นชอบส่วนตัวของเขาเอง

สุนทรียศาสตร์ (aesthetics)

พระราชวรานูนิ (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2544: 16) ได้อธิบายถึงสุนทรียศาสตร์ ไว้ว่า

...สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คือ สาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งทั้งงามทั้งในด้านศิลปะและในธรรมชาติ โดยศึกษาประสบการณ์คุณค่าทางความงาม และมาตรการตัดสิน

ว่าอะไรงามหรือไม่งาม การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์มีได้ 3 ลักษณะ คือ ความสวยงาม ความติดตาติดใจ และความเลอเลิศ...

อารี สุทธิพันธ์ (2535: 105-106) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ของการรับรู้ความงามของศิลปะโดยเฉพาะ มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้มนุษย์มีความซาบซึ้ง และชื่นชมในความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น

น้อย พงษ์สนธิ (2527: 17) กล่าวถึงความหมายของสุนทรียศาสตร์ไว้ว่า

สุนทรียศาสตร์ เป็นการศึกษาคุณค่าของศิลปะ เป็นปรัชญาว่าด้วยความงาม

ความงาม หรือสิ่งสวยงามมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งโดยมากจะก่อให้เกิดความรัก ความอ่อนโยน จรใจลงใจแก่ผู้ได้พบเห็น นอกจากนั้นศิลปะจะแสดงให้เห็นถึงความคิด นิสัยใจของผู้เป็นเจ้าของศิลปะนั้น ๆ

สงวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2534: 2) กล่าวถึงคำที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ ไว้ดังนี้

สุนทรียะ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความนิยม ความงาม

สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งทั้งงาม และความเป็นระเบียบขององค์ประกอบทางศิลปะ

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความนิยม ความงาม

ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538: 3) กล่าวถึงสุนทรียภาพไว้ว่า หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทั้งงาม ไพเราะ รื่นรมย์ ในธรรมชาติ หรือศิลปะ ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่านี้จะเจริญเติบโตขึ้นด้วยประสบการณ์ การศึกษา อบรม ฝึกฝน จนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยมขึ้นในตัวบุคคล

บุญ นิลเกษ (2523: 6-11) กล่าวถึง ความงามตามแนวสุนทรียศาสตร์ไว้ ดังนี้

ความงาม คือ ภาวะที่มีความเด่นชัด หรือปรากฏชัดของสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เรามีการรับรู้หรือมีอารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในจิตใจของเรา หรือความงาม คือ ภาวะที่ปรากฏตัวให้เด่นชัดของศิลปกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะหรือภาวะใด ๆ ก็ตาม

คุณสมบัติเกี่ยวกับสิ่งที่มีความงามมีความหมายกว้าง แต่จะรวมถึงความมีเอกภาพ (harmony) ความมีระเบียบในตัวเอง (regularity) และความสง่างามเด่นชัด (repose)

ส่วนประกอบสุนทรียะ

1. ส่วนที่เป็นสุนทรียะ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างรูปทรงต่าง ๆ เช่น รูปทรงของต้นไม้ ภูเขา น้ำตก และรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ผลงานศิลปะ เมื่อมนุษย์ได้พบเห็นวัตถุสุนทรียะนี้จะได้รับประสบการณ์สุนทรียะตามศักยภาพของแต่ละคน บางคนอาจชื่นชม บางคนอาจสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย

2. ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุนทรียะ ได้แก่ ความรู้สึกตอบสนองหลังจากที่ได้รับประสบการณ์สุนทรียะแล้ว ความรู้สึกที่เป็นสุนทรียะเป็นลักษณะนามธรรมที่เข้าใจยาก ภาษาที่สามารถสื่อความรู้สึกนี้ได้ เช่น พอใจ จีบใจ ประทับใจ ชาบซึ้ง เป็นต้น

3. ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอด คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ที่ได้รับความรู้สึกและประสบการณ์สุนทรียะแล้ว จะสามารถสร้างความคิด และสรุปได้ว่าสิ่งที่รับมานั้น มีแนวคิดอะไรบ้าง ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างไร

4. แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชน

4.1 ความหมายและความสำคัญของการศึกษา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1104)

ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2538: 227)

ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม

Dictionary of Education ของ คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973: 191) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ 4 ประการ ดังนี้

1) การศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมต่างๆ ให้มีคุณค่าต่อสังคม และเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนอยู่

2) การศึกษา หมายถึง กระบวนการทางสังคม ที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถ และพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดที่สังคมปรารถนา

3) การศึกษา หมายถึง วิชาชีพสำหรับครู หรืออาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครู หรือในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเตรียมให้เป็นครู

4) การศึกษา หมายถึง ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น

ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ว่า

...การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต...

สาโรช บัวศรี (2514: 8) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง ความเจริญงอกงามที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากได้รับประสบการณ์ที่เลือกเฟ้นแล้วอย่างดี

ม.ล.ปิ่น มาลากุล (อ้างถึงใน ขนัธ ชุ่มจิต, 2546: 8) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ว่า

...การศึกษา คือ เครื่องมือทำให้เกิดความเจริญงอกงามทุกทางในตัวบุคคล

การให้การศึกษาแก่เด็กนั้น คือการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก ทางร่างกาย

อารมณ์ สังคม สติปัญญา มุ่งหมายให้เด็กเจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สมบูรณ์

ดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีในภายหน้า...

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2514 : 4) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์เพื่อแก้

ปัญหาและให้เกิดความเจริญ การศึกษามีความจำเป็นต่อเนื่อง และต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอยู่เสมอ การศึกษามีความหมายกว้างไกลและลึกกว่าการเรียนรู้หนังสือและการไปโรงเรียน การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญทางพุทธิปัญญา จิตใจ สังคม และพลานามัย การศึกษาดำเนินอยู่เป็นลำดับขั้นในสถานศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา การศึกษามีใช่การเรียนรู้วิชา แต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิดและระบบการศึกษาที่ดี และการศึกษาเป็นการโน้มน้าให้บุคคลเกิดความประจักษ์ใจและพัฒนาความสามารถของตน ...

พนัส หันนาคินทร์ (2521: 9) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ว่า

...การศึกษา หมายถึง ประสบการณ์ รวมทั้งการอบรม ฝึกฝน และสั่งสอน ที่ผู้ใหญ่ให้แก่ผู้เยาว์ ด้วยจุดหมายที่จะให้ผู้เยาว์ได้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกด้วยความสะดวกสบายเท่าที่จะเป็นไปได้...

ภิญโญ สารธร (2523: 10) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง กระบวนการ

ทุกชนิดที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงจิตใจ อุปนิสัย และคุณสมบัติทางกายภาพต่างๆของมนุษย์ให้ดีขึ้น

วิทย์ วิศทเวทย์ (2527: 102) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ 2 มุมมอง ดังนี้

1. มองในมุมกว้าง การศึกษา คือ อิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต บุคลิกภาพ และ ความรู้สึนึกคิดของมนุษย์ ถูกกำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง เช่น บิดามารดา สังคม ศาสนา ระบอบการปกครอง ดินฟ้าอากาศ สื่อมวลชน การท่องเที่ยว เป็นต้น การศึกษาในแง่นี้ไม่มีวันสิ้นสุด เริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกสิ่งที่หลอมหล่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความคิดของมนุษย์ ล้วนอยู่ในกระบวนการศึกษา เป็นการศึกษาจากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิต ในแง่นี้ การศึกษามีได้จำกัดอยู่ในโรงเรียนหรือผ่านทางสถาบันสังคมประเภทอื่น มิได้จัดตั้งเป็นระบบ

2. มองในมุมแคบ การศึกษา คือ กระบวนการที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ความชำนาญ

ค่านิยม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านโรงเรียนหรือสถาบันสังคมอื่นๆ เป็นการถ่ายทอดอย่าง
จงใจ มีการเลือกสรรว่าจะถ่ายทอดอะไร เป็นการหลอมหล่อสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมให้เป็นไปในทางที่
สังคมคิดว่าถูกต้อง มีการกำหนดแนวทาง เป็นการจัดตั้งระบบเป็นกิจจะลักษณะ ในแง่นี้ การศึกษาเป็น
ภารกิจของสังคมที่จะปั้นให้เด็กเป็นไปตามนโยบายของสังคม

สูนีย์ ภูพันธ์ (2546: 5) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษา ไว้ดังนี้

...การศึกษามีความหมายครอบคลุมทั้งในแง่วิธีการ และจุดหมายปลายทาง

กล่าวคือ เป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้น

ไปสู่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการวิธีส่งเสริมให้

บุคคลเจริญเติบโต และมีความงอกงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติ

ปัญญา ตลอดจนจนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม...

พลาโต (Plato อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2546: 2) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษา

ไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ ความสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นสุขและเป็นทุกข์ได้ใน
โอกาสที่เหมาะสม และพัฒนาสิ่งที่เป็ความงามและสิ่งที่สมบูรณ์ทุกอย่าง
ซึ่งผู้เรียนอาจทำให้เกิดขึ้นได้ ...

อริสโตเติล (Aristotle อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2546: 2) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ การสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนมีจิตใจสมบูรณ์ และมีร่างกายที่

แข็งแรง มีพละนามัย การศึกษาจะช่วยทำให้ความสามารถทางจิตใจของ

มนุษย์พัฒนาสูงขึ้น จนสามารถบรรลุถึงความจริง ความดี และความงาม

อย่างสูงสุด ซึ่งจะเป็นผลส่งให้บรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ในที่สุด...

รูสโซ (Jean Jacques Rousseau อ้างถึงใน สุนีย์ ภูพันธ์, 2546: 4) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้
ดังนี้

...การศึกษา คือ การปรับปรุงคนให้เหมาะสมกับโอกาสและสิ่งแวดล้อมที่

เปลี่ยนไป หรืออาจกล่าวได้ว่า การศึกษานำความสามารถในตัวมนุษย์มาใช้

ให้เกิดประโยชน์...

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey ,1916: 112) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษา คือ ชีวิต (Education is life)

2. การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม (Education is growth)

3. การศึกษา คือ การปรุงแต่ง หรือการจัดประสบการณ์ใหม่ ซึ่งเพิ่มพูนให้ประสบการณ์มีความหมายยิ่งขึ้น และช่วยเพิ่มความสามารถในการที่จะจัดลำดับประสบการณ์ให้แก่นั่น (Education is that reconstruction or experience which adds to the meaning of experience, and which increases ability to direct the course of subsequent experience.)

4. การศึกษา คือ กระบวนการทางสังคมและประสิทธิภาพทางสังคม (Education is a social process and social efficiency)

สปินด์เลอร์ (Spindler, 1964: 58) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษา ไว้ดังนี้

1. การศึกษา คือ กระบวนการเบ็ดเสร็จของความเจริญงอกงามและการปรับตัว ศูนย์กลางของกระบวนการนี้คือ เด็ก ซึ่งจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ถูกควบคุมโดยวัฒนธรรม สังคม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม และบุคลิกภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง

2. การศึกษา คือ กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยความชำนาญด้านต่างๆ ความรู้ เจตคติ ค่านิยม และรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ

3. การศึกษา คือ การทำให้นุชนมีวัฒนธรรม

เนลเลอร์ (Kneller, 1965: 11) มีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของ สปินด์เลอร์ เชื่อว่า การศึกษา

คือ กระบวนการทุกชนิด ซึ่งช่วยสร้างจิตใจ นิสัย และความสามารถทางกายให้แก่บุคคล

ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ว่า

...การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความจริงของงานของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต...

4.2 รูปแบบของการจัดการศึกษา

1) การศึกษาในระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาในระบบ ไว้ว่า

...การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร

ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน...

ฟิลลิป คูม และ แมนซอร์ อาเหมด(Phillip Coombs and Mansoor Ahmed,อ้างถึงในชัยศ อิมสุวรรณ์ ,2544: 15) ได้ให้ความหมายของการศึกษาในระบบไว้ดังนี้

...Formal Education ซึ่งเป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีโรงเรียน มีครู มีหลักสูตร มีวิธีการเรียนการสอน วิธีการวัดผล ประเมินผลอย่างชัดเจน เป็นการศึกษากระแสหลักที่ทุกสังคมจัดขึ้น เพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพ ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ทักษะคติ ตลอดจนพัฒนาทักษะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในสังคม...

2) การศึกษานอกระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบไว้ว่า

...การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนด จุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและ ประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม...

ฟิลลิป คูม และ แมนซอร์ อาเมด (Phillip Coombs and Mansoor Ahmed, อ้างถึงใน

ชัยศ อิมสุวรรณ ,2544: 16) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ ไว้ดังนี้

...Non-formal Education เป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากระบบที่เป็นทางการอย่าง Formal Education แต่ยังคงมีหลักสูตร สื่อ วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล ครู ฯลฯ ที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้สอดคล้องกับสภาพหรือ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาในลักษณะนี้อาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่ง ของการพัฒนาก็ได้ หรืออาจแยกเป็นกิจกรรมโดยเอกเทศก็ได้ เป็นการศึกษาที่อาจ จัดขึ้นเพื่อเสริมเติมความรู้ที่นอกเหนือจากที่ได้เรียนรู้ในระบบโรงเรียนแล้ว หรือ เป็นการศึกษาที่จัดให้สำหรับผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติ ได้...

3) การศึกษาตามอัธยาศัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

...การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความ สนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ...

ฟิลลิป คูม และแมนซอร์ อาเหมด (Phillip Coombs and Mansoor Ahmed,อ้างถึงใน
ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์,2544: 16) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

...Informal Education หรือ Informal Learning เป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดขึ้น
โดยไม่มีรูปแบบของการเรียนรู้ชัดเจน อาจเรียนรู้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ เป็น
การเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงาน การพูดคุย การเล่น การใช้ชีวิต การบอกเล่าจาก
บุคคลต่างๆรอบๆตัว ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้เห็นได้ชัดในสังคมบรรพกาล
เพราะยังไม่มีระบบโรงเรียน หรือสังคมที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลการพัฒนาโดยจัด
การศึกษาเป็นระบบชัดเจน แต่อย่างไรก็ดี ในสังคมปัจจุบันก็ยังมีการเรียนรู้อย่างไม่
เป็นทางการนี้อยู่ตลอดเวลาคู่ขนานไปกับการใช้ชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย
เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตของมนุษย์ทั่วไป...

จากรูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบ
หนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

ปรารธนา มงคลรัช (2541) ศึกษาเรื่อง เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทาง
วัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ชาวเขา
เผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ มีเอกลักษณ์ของชนเผ่าที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซที่แสดงให้
เห็นว่าเป็นวัฒนธรรม ประเพณี มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว เช่น การแต่งกาย ภาษา และพิธีกรรมต่างๆ เช่น งาน
ศพงานแต่งงาน ฯลฯ ที่แตกต่างจากคนไทยพื้นราบ แต่ในปัจจุบัน ชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ มีวิถีชีวิตที่
เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรม
ของคนไทยเชื้อสายม้ง มีการเปลี่ยนสัญชาติเป็นคนไทย ได้รับการรับรองสิทธิทางกฎหมาย การคุ้มครอง
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับการบริการขั้นพื้นฐานด้านการศึกษา สาธารณสุข และ
สาธารณูปโภค จากรัฐบาลไทย พูดภาษาไทย รวมทั้งการนับถือศาสนาพุทธ ทำให้ชาวเขาได้ปรับตัวให้เข้า
กับสังคมของคนไทย การดำรงชีวิตตามแบบวัฒนธรรมไทย มีค่านิยมแบบไทย

ประไพพิศ โอฟารวัฒน์ (2548) ศึกษากระบวนการเกิดจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนบางลำพู รวมทั้งเงื่อนไขต่างๆที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในบริบทของชุมชนบางลำพู ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผลการวิจัยพบว่า แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5(2540-2555) ได้นำแนวคิดเมืองน่าอยู่ (Healthy cities) มาใช้ในการพัฒนากรุงเทพฯ โดยประชาคมบางลำพูมีบทบาทนำในการสร้างกิจกรรมทางสังคม บนพื้นที่สาธารณะทางกายภาพคือ สวนสันติชัยปราการ ทำให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน โดยมีกิจกรรมเป็นสื่อกลางที่จะนำเสนอถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนในสิ่งของอันเป็นส่วนร่วมกันของชุมชน อัตลักษณ์จึงนำมาซึ่งจิตสำนึกสาธารณะในขณะเดียวกันจิตสำนึกสาธารณะ

โสภา ชูพิกุลชัย (2550) ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับจริยธรรมค่านิยมประเพณีและวัฒนธรรมของครอบครัวไทย ที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตร:ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตกรุงเทพมหานคร โดยการใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานครจำนวนทั้งสิ้น 593 ราย ผลจากการศึกษาปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุเฉลี่ย 39 ปี นับถือศาสนาหลัก คือศาสนาพุทธมีบุตรโดยเฉลี่ย 2 คน สถานภาพสมรสส่วนใหญ่อยู่ด้วยกันครอบครัวของ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ความคิดเห็นของครอบครัวต่อจริยธรรมจากการศึกษาพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีจิต สำนึกด้านจริยธรรมยอมรับเรื่องบาปบุญคุณโทษไม่ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเดือดร้อนเห็นด้วย ว่าให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัวมีความละเอียดต่อการกระทำชั่วในวันสำคัญทางศาสนา เห็นว่าควรคว้งกระทำสิ่งไม่ดีเมื่อพิจารณาในเรื่องเกี่ยวกับความอยู่รอดของตนเองผลจากการศึกษาพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ยอมรับว่าในสถานการณ์ปัจจุบันเห็นด้วยกับวิธีการ มือใครยาวสาวได้สาวเอา ทำอะไรก็ได้เพื่อให้ได้เงินมา ทำดีได้ดีมีที่ไหนทำชั่วได้ดีมีถมไป และเมื่อไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกลในเรื่องสุรานารีพาชกียาบัตรนั้นเห็นด้วยว่าควรที่จะ ทดลองให้ครบเกี่ยวกับเรื่องการดื่มเหล้าสูบบุหรี่ยอมรับว่าเป็นเรื่องโก้ๆ, และในสภาพ สังคมปัจจุบัน การหยีบของของผู้อื่นเมื่อเจ้าของเผลอเป็นเรื่องปกติ ความคิดเห็นของครอบครัวต่อค่านิยมในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่รังเกียจการเอารัดเอาเปรียบ ชอบคนพูดจริงทำจริง ชอบคนใจซื่อมือสะอาด ยอมรับว่าซื่อกินไม่หมดคดกินไม่นานเกี่ยวกับค่านิยมที่ครอบครัวส่วนใหญ่คิดว่าเป็นลบน้อยที่สุดคือ " ซื่อคือเชื่อเมื่อไม่อยากจะเชื่อก็อย่าซื่อ " " คนโง่เท่านั้นที่โง่ไม่เป็น " " เชื่อถูกกินหมดคดจึง จะรวย "ในเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับ

สัจจะของความรับผิดชอบพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ยอมรับ ว่าความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย อะไรที่ไม่ใช่ของ
 ของเราไม่ควรรับและเสียชีพอย่าเสียสัตย์ เกี่ยวกับค่านิยมทางด้านสังคมพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีค่านิยม
 ด้านลบคือเห็นด้วยและ ยอมรับว่าในสังคมปัจจุบันนี้ค่านิยมที่ควรจะต้องยึดถือคือ " " รักษาตัวรอดเป็นยอด
 คน " " น้ำขึ้นให้รีบตัก " " เลี้ยงงานวันละนิดจืดแจ่มใส "เกี่ยวกับค่านิยมด้านการใช้ของที่ผลิตใน ประเทศ
 นั้นครอบครัวส่วนใหญ่ยังเห็นว่าใช้ของนอกเท่านั้นถึงจะโก้เก๋ ความคิดเห็นของครอบครัวต่อประเพณีและ
 วัฒนธรรมเกี่ยวกับการยอมรับประเพณี วัฒนธรรมโดยทั่วไปของไทย ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังยอมรับว่า " ความเกรงใจเป็นสมบัติของผู้ดี " " ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา " " บ้านเมืองมีขี้มึนแป " "
 ควรรู้จักกาลเทศะ "เกี่ยวกับการยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ เห็นด้วยว่า " เคารพ
 ตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด " " ลูกไม่มักหล่นไม่ไกลด้น " " คูช้างให้ดูหางขุนนาง ให้ดูแม่ " ในด้านการขาดระเบียบ
 วินัย พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงยึดคติที่ว่า " ง่าย ๆ สบาย ๆ แล้วจะสบายเอง " " ทำอะไรตามใจคือไทย
 แท้ " " ระเบียบเป็นเพียงคำพูด " " ถ่มอุยเป็นเรื่องธรรมดา " เกี่ยวกับการมีวัฒนธรรมและการยึดถือ
 ขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่จะนึกถึงตนเองก่อนยอมรับว่าไม่จำเป็นต้องแคร์ต่อคำ
 นิินทา " นารีรูปงามเป็นทรัพย์ " " ซิงตุ๊กก่อนห้ามเป็นเรื่องเล็ก " ทศนคติของครอบครัวต่อจริยธรรมจากผล
 การศึกษาพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ยังมี ความรู้สึกด้านบวกเกี่ยวกับจริยธรรมมีความละเอียดที่จะทำชั่วการ
 ยอมรับการปฏิบัติกิจกรรม ทางศาสนา ไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า " การสวดมนต์ก่อนนอนเป็นเรื่องไร้
 สาระ " ไม่เห็นด้วยกับการที่จะปกปิดความผิดของญาติเมื่อตนเองทราบไม่เห็นด้วยกับการขึ้นรถเมย์ แล้วถ้า
 กระเป๋าไม่สะกิดก็ไม่ต้องจ่ายไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า " การคืนเงินเมื่อได้รับทอน เกินเป็นเรื่องแปลก "
 เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติตนในสังคมผลจากการศึกษาชี้ชัดว่า ครอบครัวส่วนใหญ่กลับยอมรับ
 และเห็นด้วยที่จะต้องปฏิบัติตามคำกล่าวที่ว่า " ปลาใหญ่กิน ปลาเล็กเป็นเรื่องปกติในสังคม " และ " รู้หลบ
 เป็นปีกรู้หลีกเป็นหาง " ทศนคติของครอบครัวในเรื่องค่านิยมผลจากการศึกษาพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ไม่
 ยอมรับค่านิยมที่ว่า " การแก้ปัญหาให้ลม้งต้องใช้กำลัง " " ของหลวงไม่ใช่ของเรา " " ยิ่งแก่ยิ่งหมดค่า " " ไม่
 ต้องรับผิดชอบซะอย่างก็สบาย " " รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตีสมัยนี้ใช้ไม่ ได้ซะแล้ว " ในเรื่องค่านิยมด้านเพศ
 ครอบครัวส่วนใหญ่กลับยอมรับว่าเรื่องเพศเป็นเรื่อง ธรรมดา ไม่ใช่เรื่องที่ต้องอายหรือปกปิดต่อไป
 ทศนคติของครอบครัวในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมผลจากการศึกษาพบว่าครอบครัว ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับ
 คำกล่าวที่ว่า " เมื่อถนนวนางก็ให้รับข้ามชะ ไม่จำเป็นต้องใช้ทางม้าลาย " " การเข้าคิวทำให้ล่าช้า " " ระเบียบ
 เป็นเพียงคำพูด " " สบายกว่ากันเยอะเลยอยู่เฉย ๆ ดีกว่า " และ " ถึงเราไม่ได้ทั้งก็ช่วยเก็บไปทั้งได้ "

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

อินทิดา บารูอา (Indira Barua, 1984) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบางประการเกี่ยวกับความสำนึกในเอกลักษณ์ของชาวไทย (Tais) ในรัฐอัสสัม ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ในรัฐอัสสัมจะมีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ อาศัยอยู่มากมาย และเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่ในรัฐนี้ในระยะเวลาที่ต่างกัน ประเด็นที่ศึกษาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการรักษาซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษา ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในกรณีของชาวไทยอาหม (Tai Ahoms) และไทยตารุง (Tai Turungs) หรือไทยรุ่ง (Tairung) ในรัฐอัสสัม พวกไทยอาหม และไทยรุ่งที่เข้ามาจะอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน มีภาษาพูดเป็นของตนเอง นับถือศาสนาพุทธ ยึดถือในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตน นิยมแต่งงานภายในกลุ่มของตน แม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลอินเดียจะพยายามให้พวกไทยอาหมและไทยรุ่งเหล่านี้หันมานับถือศาสนาฮินดูและพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของไทยอาหมและไทยรุ่งก็ตาม ชาวไทยอาหมและไทยรุ่งเหล่านี้ก็ได้จัดระเบียบชีวิตของคนในทางสังคม-วัฒนธรรมเสียใหม่ เพื่อให้รับกับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนไว้ ในด้านภาษานั้นพวกเขายังคงใช้ภาษาของตนเองในชีวิตประจำวัน และอินทิดา บารูอา ยังพบว่าแม้ว่าชาวไทยในรัฐอัสสัมกลุ่มต่าง ๆ จะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้านก็ตาม แต่พวกเขาก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของพวกเขาไว้ และเริ่มมีความสำนึกในเอกลักษณ์ของตนเองสูงมากขึ้น

วากะบายาชิ (Wakabayashi, 1998) ได้ศึกษาลักษณะของภาษาและวัฒนธรรมโดยทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้เรียนญี่ปุ่นที่เรียนระดับอุดมศึกษา โรงเรียนนานาชาติ ในประเทศญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่าพื้นฐานการศึกษาไม่มีความแตกต่างด้านภาษาอังกฤษ นักเรียนที่จบจากโรงเรียนญี่ปุ่นมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษเทียบเท่ากับนักเรียนที่จบจากโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาวะเด็กสองวัฒนธรรมซึ่งลักษณะวัฒนธรรมดังกล่าวไม่ใช่ความเป็นอาเซียนและความเป็นตะวันตกเสมอไป แต่ลักษณะวัฒนธรรมของนักเรียนนั้น มีความสัมพันธ์อย่างมากกับทักษะทางภาษาเขียน ภาษาพูด รูปร่างหน้าตา ซึ่งแนวความคิดนี้แสดงให้เห็นว่า ภาษากับวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กัน หรือมีความสัมพันธ์กันแทบแยกกันไม่ออก